

NOVÉ PUBLIKACE

Ian N. Wood: *The Christian Economy of the Early Medieval West: Towards a Temple Society.* Punctum books, *Brooklyn* 2022. 240 str.

I. Wood ve své nejnovější publikaci zkoumá hospodářské dopady vzestupu křesťanství v pozdní antice a raném středověku. Chronologicky se tedy drží rozmezí zhruba od vlády císaře Konstantina do 8. století. Geografický rámec sledovaného vývoje je koncentrován na latinský Západ, přičemž v praxi autor pojednává především o merovejské Galii, s odbočkami k vizigótské Hispánii a k Itálii. V centru Woodovy pozornosti je postupné nabývání majetku církve (především pozemkového) a distribuce církevních příjmů. Výsledky výzkumu by nebyly až tak překvapivé ani diskutabilní, kdyby autor nepřistupoval k pramenům prizmatem modelu *temple society* (viz níže). V tomto ohledu je třeba již předem říct, že publikace *The Christian Economy of the Early Medieval West* je neblahým příkladem toho, že ani autorova erudice a brilantní práce s prameny nemusí stačit k tomu, aby byla zaručena výsledná kvalita textu.

Koncept *temple society*, který I. Wood využívá ke zkoumání vývoje církevního majetku na latinském Západě, byl uplatňován především pro oblast jihovýchodní Asie a byl postulován v návaznosti na marxistický koncept tzv. asijského výrobního způsobu (čehož si je patrně vědom i I. Wood – viz s. 18). Pod asijský výrobní způsob se přitom původně mělo vejít vše, co nespadlo do evropského modelu. Šlo o fluidní koncept, pod který měly spadat hospodářské systémy, které K. Marx považoval za asijské despotie založené na hospodářském centralismu (přičemž marxistická historiografie jej aplikovala i k popisu hospodářského vývoje v Africe a předkolumbovské Americe). Užití této koncepce se z nějakého důvodu zdálo anglickému badateli, který celý život poměrně konzervativním způsobem psal o raně středověkých církevních dějinách, lákavé a objevné, nicméně u středo- a východoevropských badatelů obeznámených s marxistickými teoriemi vzbudil autorův přístup patrně spíše skepsi. Kritiku ostatně vyvolal tento Woodův koncept již v minulosti. Samotnému vydání knihy totiž předcházela série přednášek a článků, které se však rovněž staly terčem velmi ostré kritiky (*Patzold – Rhijn* 2021).

Hned z kraje je nutno upozornit na zásadní slabinu celé publikace. Autor odůvodňuje výběr svého přístupu mj. odkazy na vývoj církevního majetku v jihovýchodní Asii, ale i v Byzanci a ve starověké Mezopotámii. Svůj výklad přitom striktně omezil na latinský Západ mezi 4. a 8. stoletím. Jako mnohem užitečnější by se přitom jevil, pokud by šel autor cestou komparativní studie (ať již synchronní, či diachronní), nebo ještě lépe, pokud by použil optiku *global history*. Rozhodně by Wood učinil svou práci věrohodnější, kdyby se při aplikaci modelu *temple society* neomezil pouze na latinskou západní Evropu. Též autorovo vymezení dichotomie církevní majetek – světský majetek se jeví jako ahistorické, nebo přinejmenším jako velmi diskutabilní, neboť nereflektuje mentalitu raně středověké společnosti (tato skutečnost je zásadní při interpretaci raně středověkých pramenů, neboť termín „církevní majetek“ je do značné míry moderním konstruktem; tomuto tématu se v této recenzi pro plynulost textu již dále nevěnujeme).

V první kapitole autor popisuje raně středověkou „transformaci“ společnosti, která měla vést k tomu, že v 6. a 7. století hrála církev centrální úlohu v hospodářské produkci. Již základní vymezení modelu *temple society*, ve kterém je kladen důraz na redistribuci majetku, se jeví jako zvláštní rámec pro popis vývoje na latinském Západě, kde církevní majetek neměl jako svoji primární úlohu redistribuci bohatství – pokud k redistribuci docházelo, jednalo se o vedlejší produkt náplně jiných úkolů církvi svěřených.

Ve druhé kapitole se Wood snaží svůj výklad podložit předpokládaným počtem kostelů a kleriků a rozlohou církevních pozemků, přičemž v páté kapitole podává přehled o tom, jak církev získávala nový majetek – o těchto kapitolách lze proto pojednat současně. Námitky by se daly vznést již k autorově metodě, neboť svůj výčet uvádí pro konec 7. století, ale s využitím značné míry karolinských pramenů. Závěrečný obraz o velikosti majetku v rukou církve se jeví jako poměrně plausibilní – ostatně samotný rozsah majetku v rukou církve je součástí teze o tzv. biskupské vládě v merovejské Galii

(*Bischofsherrschaft* – viz např. *Diefenbach 2013*), která však vystihuje vývoj franské společnosti zdařileji a věrohodněji než Woodovy teze o *temple society*. Navíc je překvapivé, že Wood zde nereflektuje kritiku, kterou trefně podali již *Patzold – van Rhijn (2021)*. Ti například argumentovali tím, že z našeho pohledu byla sice velká část půdy v rukách církve, ale to ještě neznamená, že církev měla stejný podíl na hospodářském životě – i proto, že pozemkový majetek sice mohl náležet církvi, ale nemusel být v danou chvíli církvi k dispozici, neboť půda mohla být propůjčena apod. Nehledě na to, že valná část pozemkového majetku nebyla obdělávána. Pozoruhodné potom je, že teze spojené s modelem vlastnických kostelů (*Eigenkirche*), které hovoří proti Woodovým závěrům, neboť by podle tohoto modelu církevním majetkem disponovala světská osoba, Wood integruje do svého výkladu, aniž by se těmito rozpory nějak hlouběji zabýval. Metodologicky problematická je také skutečnost, že Wood se pochopitelně primárně věnuje dobře zdokumentovaným oblastem (a osobnostem), které disponovaly velkým pozemkovým majetkem a velkým počtem duchovních. Značná část obyvatel se však patrně setkávala nikoli se světem biskupů a přepychu, ale se světem farářů a drobných nemajetných kostelů (pro výstižný přehled současného bádání viz např. *Patzold – van Rhijn 2016*).

Ve třetí kapitole autor řeší otázku církevních příjmů, které měly plynout především z církevních pozemků. Problematicčnost této části je podobná jako v případě druhé kapitoly, samotná analytická práce s prameny dává jasně najevo autorovu erudici, nicméně k jeho závěrům o míře vlivu církve na přerozdělování majetku je třeba přistoupit spíše skepticky (jak ostatně opět ukázali již *Patzold – van Rhijn 2021*). Woodova snaha naroubovat výpovědní hodnotu písemných pramenů na model *temple society* působí spíše křečovitě. Ve čtvrté kapitole pak autor popisuje různé způsoby redistribuce církevního majetku. Zde je však třeba znovu zdůraznit, že redistribuce majetku rozhodně nebyla primárním posláním církve, a nebyla ani v centru zájmu církve v této době. Chápat tedy tento vedlejší aspekt fungování církve jako základní pilíř hospodářství raně středověké společnosti se jeví jako nepatřičné. V závěrečné šesté kapitole pak autor řeší vztah mezi státem, církevním majetkem a modelem *temple society*. Stejně jako v případě *Eigenkirche*, i model *Bischofsherrschaft* spíše neproblematicky inkorporuje do své teorie (příčemž tento případ se nejvíce tak rozporuplný jako u *Eigenkirche*).

I. Wood se pokusil přijít s neotřelým a provokativním modelem, který by vnesl světlo do obtížně zpracovatelné problematiky hospodářských dějin raného středověku. Na jednu stranu autor „objevil objevené“ – tedy, že v raném středověku měla církev velký vliv na hospodářský život a fungování společnosti. Na druhou stranu autorovi nelze upřít komplexní přehled o dosavadním bádání a zejména o obeznámenost s širokým spektrem pramenů, stejně jako samotné postulování otázek, které, byť vyvolávají kritiku, mohou vést k dalšímu posunu bádání. Za hlavní problém spojený s Woodovou monografií je třeba označit skutečnost, že do již značně komplikované terminologie plně konstruktů (*Bischofsherrschaft, Eigenkirche, églises privées*, otázka prekariálních půjček a lenních vazeb) vnáší další konstrukt, který je navíc pro pochopení fungování raně středověké společnosti či vývoje evropského hospodářství zcela zbytečný. Monografie tedy nevnáší nové světlo na fungování raně středověké společnosti, ale spíše prohlubuje zmatek v současné terminologii, která stále hledá své ukotvení. Za jednoznačné pozitivum publikace lze označit přehledné představení hlavních pramenů k hospodářským dějinám raně středověké „církve“ na latinském Západě. Na závěr se nabízí otázka, jaké by byly Woodovy závěry, pokud by se oprostil od modelu *temple society* a naopak vstoupil (a to ne pouze okrajově) do nějaké z výše zmíněných debat.

Martin Šenk

Literatura

- Diefenbach, S. 2013: „Bischofsherrschaft“. Zur Transformation der politischen Kultur im Spätantiken und frühmittelalterlichen Gallien. In: S. Diefenbach – G. M. Müller Hrsg., Gallien in Spätantike und Frühmittelalter: Kulturgeschichte einer Region, Berlin – Boston: De Gruyter, 91–152.*
- Patzold, S. – van Rhijn, C. 2021: The Carolingian local ecclesia as a ‘temple society’?. Early Medieval Europe 29, 535–554.*
- van Rhijn, C. – Patzold, S. 2016: Introduction. In: S. Patzold – C. van Rhijn eds., Men in the Middle: Local Priests in Early Medieval Europe, Berlin – Boston: De Gruyter, 1–10.*